

Левенець О.М.

Національний транспортний університет

ЖИТТЄВИЙ І ПРОФЕСІЙНИЙ ШЛЯХ СЕМЕНА РОЗЕНФЕЛЬДА ТА ВНЕСОК УЧЕНОГО В РОЗВИТОК ФІЛОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ І НАУКИ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ (1918–2007 РР.)

Стаття відображає результати науково-історичного (просопографічного) дослідження, об'єктом якого є життєвий шлях і професійна кар'єра радянського (згодом українського) філолога-літературознавця єврейського походження Семена Розенфельда (1918–2007 рр.), який у 1956–2007 рр. проживав у Луцьку, й впродовж 1956–1998 рр. працював викладачем в Луцькому державному педагогічному інституті імені Лесі Українки (з 1993 р. Волинський державний університет імені Лесі Українки). В статті висвітлено біографію вченого: дитячі та юнацькі роки, участь в Німецько-радянській війні 1941–1945 рр., здобуття освіти й професійне становлення, факти з особистого життя тощо. Професійна кар'єра С. Розенфельда була досить багатогранною й передбачала декілька складових елементів, які були між собою тісно пов'язані: освітня діяльність, наукова, художньо-критична та журналістська. Усі ці складові аспекти відображені в публікації. В процесі дослідження автор ставив завдання – об'єктивно та всебічно науково-історичне дослідження життєвого та професійного шляху С. Розенфельда. Досягнення цього завдання зумовило використання широкого асортименту історичних джерел та історіографії. Відтак, джерельну базу дослідження становлять: архівні документи (з трьох архівних установ України), публікації С. Розенфельда, свідчення осіб, які були особисто знайомими з вченим. Зважаючи на результати дослідження, автор зробив висновок, що професійна діяльність вченого є особистим вагомим внеском у розвиток філологічної освіти і науки у Волинській області в радянський час.

Стаття є цікавою для істориків, філологів та усіх, хто цікавиться історією української освіти і науки, історією України радянського часу, історією Волині.

Ключові слова: Семен Розенфельд, російська література, літературознавство, художньо-історична проза, філологічна освіта, російська філологія, Луцький державний педагогічний інститут імені Лесі Українки, Волинська область.

Постановка проблеми. Просопографія є одним із жанрів науково-історичної літератури, на неї покладено важливе завдання – висвітлення конкретної особистості в минулому, ролі та місця особи в суспільному процесі минулого. Сьогодні, деякі постаті регіональної філологічної науки радянського часу викликають, досить, неоднозначні думки серед професійних істориків-науковців: з одного боку така постать, у свій час, могла впливати на розвиток певної наукової галузі в конкретний час у певному регіоні, формувати і висловлювати власну авторитетну думку щодо тієї чи іншої наукової тематики тощо. Проте з іншого боку, бути свідомим або несвідомим «гвинтиком» радянської тоталітарної системи, і таким чином впливати на русифікацію тогочасної науки і освіти. Саме такою, неоднозначною та контраверсійною постаттю є Семен Розенфельд. Згадана особистість є досить двоякою і до оцінки цієї особистості слід підходити дуже обережно і скурпульозно, адже

з однієї сторони С. Розенфельд був причетним до русифікації Волині, «гвинтиком» радянської тоталітарної радянської системи, а з іншого боку, – одним із провідних тогочасних філологів-науковців, які працювали у Волинській області.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На даний час, постать Семена Розенфельда залишається малодослідженою. Його ім'я згадується, лише, у декількох регіональних науково-популярних виданнях, а також на сторінках одного із збірників наукової конференції за 2021 р. [22].

Мета роботи – об'єктивно та всебічно висвітлити неоднозначну постать волинської регіональної філологічної освіти і науки радянського часу.

Виклад основного матеріалу. Семен Давидович Розенфельд (1918–2007 рр.) – радянський (згодом український) філолог-науковець, викладач, дослідник російської класичної літератури XIX ст. і частково радянської літератури, літературний і театральний критик, а також журналіст.

Семен Розенфельд
(фото першої половини 1970-х рр.)

Народився С. Розенфельд 20 жовтня 1918 р. в Одесі в єврейській родині. Батько був приватним кравцем, а мати – домогосподаркою. Родина Розенфельдів належала до тогочасного середнього класу міщан. Згодом в сім'ї народилося ще двоє дітей: середній син (?) – станом на 1970 р. майор, командир військового підрозділу на Чорноморському флоті, і молодший син – Усер (1934–2004 рр.) – з 1965 р. працював у Гродненському державному педагогічному інституті імені Янки Купали (Білоруська РСР), згодом доктор філософських наук (1988 р.), професор (1990 р.), з 1990-х рр. відомий білоруський філософ-науковець, культуролог, соціолог [2, арк. 3; 31, с. 2; 36].

У 1925 р. батьки віддали Семена на навчання в Одеську середню школу № 100, яку він закінчив влітку 1936 р. Навчання хлопчикові давалося досить добре і легко. Ще в шкільні роки у нього проявилися здібності до вивчення мови і літератури, улюбленими предметами школяра були: російська мова і література, французька мова, історія. Проте найбільш захопливим було вивчення літератури, переважно російської і радянської. Ці обставини й вплинули на вибір майбутньої професії – у 1936 р. сімнадцятирічний С. Розенфельд вступив на перший курс філологічного факультету Одеського державного університету за спеціальністю «Російська філологія». Навчання в університеті студенту Розенфельду, вочевидь, подобалося, оскільки більшість іспитів з навчальних дисциплін складені ним на оцінку

«відмінно». Проте закінчити університет у 1941 р. не судилося, оскільки студенти п'ятого (випускного) курсу не встигли скласти останню сесію і державні випускні іспити через початок у червні 1941 р. Німецько-радянської війни. В серпні того ж року, С. Розенфельд записався добровольцем на фронт, але у військовому комісаріаті вирішили відправити добровольця на навчання у військово-авіаційне училище, яке спочатку розташовувалося в Махачкалі (тогочасна Дагестанська АРСР), а згодом було передислоковане в місто Телаві (тогочасна Грузинська РСР). Здобуття кваліфікації військового пілота припало на серпень 1941 р. – лютий 1942 р. Після поспішного закінчення авіаційних курсів, з лютого по серпень 1942 р. С. Розенфельд брав участь у військових діях. В серпні 1942 р. під час оборони Кавказу його літак був збитий німецькими військовими, а пілот Розенфельд зазнав контузії і травмувався. Тоді ж його та інших поранених солдатів було відправлено в Ташкент (тогочасна Узбецька РСР) на лікування у військовий шпиталь, де він пробув до лютого 1943 р. Після закінчення лікування його було демобілізований з армії за станом здоров'я.

У серпні 1943 р., перебуваючи в Ташкенті С. Розенфельд поновився на навчання у місцевому закладі вищої освіти (Середньоазіатському державному університеті) на ту ж спеціальність, на якій навчався до війни в Одесі. Згодом, 3 серпня 1944 р., після закінчення університету він отримав диплом з відзнакою і кваліфікацію філолога [2, арк. 3–4 зв.].

Ще в студентські роки його вабила науководослідна робота, тож згодом молодий спеціаліст вирішив пов'язати своє життя з науковою діяльністю. Принагідним для втілення цієї мрії стало знайомство з відомим, уже тоді, радянським філологом-романістом, доктором філологічних наук, професором В. Шишмарьовим, який впродовж 1942–1944 рр. якраз перебував в евакуації в Ташкенті й викладав у Середньоазіатському державному університеті, а в 1944 р. став директором Інституту світової літератури імені О. М. Горького АН СРСР (Москва). У 1944 р. в Інституті світової літератури імені О. М. Горького АН СРСР затвердили тему дисертації С. Розенфельда – «Театр І. С. Тургенєва», після чого молодий науковець приступив до її дослідження [23, с. 49]. В процесі дослідження теми й написання дисертаційної роботи, науковець користувався матеріалами кількох московських архівів і бібліотек, а також книгозбірень Ленінграда, Орла і Ташкента. Досить швидко дисертант представив

кваліфікаційну роботу обсягом на 444 сторінки. Уже 5 жовтня 1945 р. відбувся захист дисертації, на підставі якого Вченою радою Інституту світової літератури імені О. М. Горького АН СРСР С. Розенфельду було присвоєно науковий ступінь кандидата філологічних наук [2, арк. 14].

Після здобуття наукового ступеня вчений, відповідно направленню, повернувся в Ташкент – в Середньоазіатський державний університет, де з 15 жовтня 1945 р. до 15 червня 1946 р. займав посади заступника декана філологічного факультету і був виконувачем обов'язків доцента кафедри російської літератури. Проте надалі залишатися працювати в Узбекистані він не хотів, бо мав бажання повернутися додому в Одесу. Окрім того, сухий середньоазіатський клімат не найкраще підходив для корінного одесита, що час-від-часу завдавало дискомфорту, тому в 1946 р. С. Розенфельд залишив Узбекистан і повернувся в Одесу. У тому ж 1946 р. він став членом КППС, що в майбутньому допомагало просуватися по кар'єрній драбині. У наступному 1947 р. наказом Міністерства освіти Української РСР його було призначено завідувачем кафедри російської і зарубіжної літератури Миколаївського державного педагогічного інституту імені В. Белінського, а через рік – деканом філологічного факультету у цьому ж інституті. 9 жовтня 1948 р. йому було присвоєно вчене звання доцента [2, арк. 9].

У 1949 р. С. Розенфельд одружився з Валентиною Олександрівною Балкарей (єврейкою, 1924 р. н.). Вона у 1948 р. закінчила Миколаївський державний педагогічний інститут імені В. Белінського за спеціальністю «Російська мова і література», а з вересня 1948 р., за сприянням Семена Давидовича, посіла посаду завідувача кабінетом російської мови і літератури в тому ж інституті. У 1955 р. в подружжя народився син Валерій [1, арк. 7–8; 2, арк. 72].

У вересні 1956 р. наказом Міністерства освіти Української РСР № 476-к С. Розенфельда перевели в Луцьк, на посаду доцента кафедри російської і зарубіжної літератури Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки (далі ЛДПІ ім. Лесі Українки), де офіційно його трудовий стаж розпочався з 6 вересня 1956 р. Заробітна плата була встановлена у розмірі 2800 радянських рублів на місяць. В жовтні того ж року в Луцьк переїхала дружина з сином. Тоді ж сім'я отримала квартиру в престижному будинку по вулиці В. Леніна (сучасний проспект Волі). Після переїзду, син Валерій часто хворів, тож Валентина Олександрівна ніде не працювала, лише з вересня

1961 р. розпочала працювати вчителем російської мови і літератури в Луцькій середній школі робітничої молоді № 2, а впродовж 1971–1991 рр. – асистентом і викладачем кафедри російської мови ЛДПІ ім. Лесі Українки й викладала на підготовчому відділенні [1, арк. 7–7 зв.; 2, арк. 11].

На момент працевлаштування С. Розенфельда в ЛДПІ ім. Лесі Українки на посаді доцента кафедри російської і зарубіжної літератури, в складі педагогічного колективу цієї кафедри він був єдиним викладачем, який мав вчений ступінь і наукове звання, а це передбачало кар'єрне зростання в майбутньому [4, арк. 14]. Тож у вересні 1961 р. його було призначено завідувачем кафедри російської і зарубіжної літератури, яку він очолював до 1 вересня 1972 р. З 1 вересня 1972 р. по 31 серпня 1998 р. працював на посаді доцента кафедри, яка в другій третині 1990-х рр. декілька разів змінювала свою назву. Окрім того, впродовж 1962–1966 рр. С. Розенфельд працював викладачем за сумісництвом в Луцькому загальнонауковому факультеті Львівського державного університету імені І. Франка [19, арк. 5–9].

Майже за сорок два роки освітньої діяльності С. Розенфельда в ЛДПІ ім. Лесі Українки він щорічно викладав нормативний курс «Російська література XIX ст.». Цей курс був винятково його, оскільки тематика курсу (навчальний матеріал), фактично була результатом багаторічної наукової діяльності викладача-науковця. Окрім свого основного предмету, він викладав й інші дисципліни: «Історію російської літератури», «Античну літературу», «Зарубіжну літературу Середніх віків і епохи Відродження», «Зарубіжну літературу Нового часу (до XVIII ст.)», а також декілька спецкурсів: «Естетика і художня своєрідність російського реалізму першої половини XIX ст.», «Історичний жанр в російській літературі другої половини XIX ст.» [18, арк. 5–7]. Доцент Розенфельд періодично курував студентськими науковими гуртками. Так, у середині 1970-х рр. – гуртком «Типологічні проблеми російського реалізму XIX ст.». Відомо, що у 1976 р. наукова робота студентки, якою курував Семен Давидович зайняла друге місце на Республіканському конкурсі студентських наукових робіт серед студентів-філологів [9, арк. 45].

Впродовж останньої третини 50-х – середини 90-х рр. XX ст. С. Розенфельд часто керував педагогічною практикою студентів-практикантів [17, арк. 294]. Окрім того, відвідував уроки літератури у загальноосвітніх школах Луцька і області як інспектор-методист з проблематики науковості викладання російської літератури, надавав

методичні рекомендації вчителям на методичних нарадах і конференціях [35, с. 2]. До прикладу, у 1989 р. він виступив на методичній конференції з доповіддю «Роль російської літератури ХІХ ст. в ідейному вихованні підростаючого покоління» [12, арк. 66].

Періодично С. Розенфельд проводив відкриті лекції для молодших колег-викладачів та вчителів шкіл: 1994 р. – «Сатирична казка М. Салтикова-Щедріна», у 1995 р. – «Своєрідність історичного роману М. Гоголя». На засіданні кафедри російської і зарубіжної літератури 20 листопада 1984 р. відбувалося обговорення однієї з таких відкритих лекцій. Старший викладач Л. Шайнюк на цьому засіданні лаконічно доповів: «Був на лекції у доцента Розенфельда Семена Давидовича. Тема лекції – «Роман Олександра Сергійовича Пушкіна «Євгеній Онегін». Ніяких зауважень немає. Усе на вищому рівні» [10, арк. 15].

Майже щорічно Семен Давидович здійснював наукове та методичне керівництво студентами задля написання курсових та дипломних робіт. Неодноразово очолював державні вступні та випускні іспити, був членом екзаменаційних комісій в ЛДПІ ім. Лесі Українки [14, арк. 56].

Впродовж 1966–1972 рр. ЛДПІ ім. Лесі Українки та ще декілька педагогічних інститутів України залучалися Міністерством вищої та середньої спеціальної освіти Української РСР до специфічної міжреспубліканської освітньої кампанії з підготовки вчителів російської мови і літератури для Узбецької РСР. Ключова роль у тому, що ЛДПІ ім. Лесі Українки потрапив до переліку педагогічних інститутів задля проведення у них такої освітньої діяльності належить С. Розенфельду: оскільки він в середині 1940-х рр. навчався і працював в Середньоазіатському державному університеті (Узбекистан), а станом на 1966 р. був завідувачем кафедри в ЛДПІ ім. Лесі Українки, то в Міністерстві вищої та середньої спеціальної освіти Української РСР вирішили внести ЛДПІ ім. Лесі Українки до переліку педагогічних інститутів України задля подальшого навчання в ньому студентів з Узбекистану [21, с. 15–24].

С. Розенфельд є автором низки методичних посібників з викладання російської і світової літератури в педагогічних інститутах і загальноосвітніх школах. Так, у 1960 р. в Луцьку був опублікований перший такий посібник: «Тематика практичних занять з російської літератури ХІХ ст.» для студентів та викладачів педагогічних інститутів. У 1962 р. було опубліковано посібник «Антична література» для викладачів закладів вищої

освіти, у 1978 р. – методична брошура «Вивчення статей В. Белінського і М. Добролюбова в середній школі», у 1980 р. – методичний посібник для вчителів «Вивчення творчості В. Г. Белінського в середній школі», у 1988 р. – методичні рекомендації для викладачів «В. Г. Белінський про М. В. Гоголя» [12, арк. 66; 23, с. 49].

Доцент Розенфельд користувався неймовірним авторитетом серед студентів і колег-викладачів. Ось як пригадує Семена Давидовича студентка ЛДПІ ім. Лесі Українки першої половини 1960-х рр. Г. Демарчик: «Дуже хороший викладач, інтелігент, справжній аристократ. До нестями закоханий у свій предмет. Прекрасно знав свій предмет, до найменших деталей. Лекції читав без будь-якого конспекту... Вимогливим був, його предмети усі студенти мусили знати...» [36]. Схожої думки про нього й інші його студенти і колеги-викладачі [37, 38; 39]. Високий дидактичний професіоналізм доцента Розенфельда неодноразово відзначали й колеги-викладачі [40, арк. 24].

Невід’ємним аспектом професійної діяльності С. Розенфельда впродовж середини 40–90-х рр. ХХ ст. була наукова діяльність. Семен Давидович був людиною енциклопедичних знань: коло його наукових зацікавлень простягалося від античної літератури до літератури ХХ ст. Проте в філологічній науці України радянського часу, він відзначився завдяки дослідженням російської літератури ХІХ ст., частково радянської літератури, а також дослідженням художньо-літературних взаємин російської і західноєвропейської літератури ХІХ ст. Впродовж 1944–1956 рр. С. Розенфельд опублікував не менше сорока наукових і науково-популярних статей в наукових збірниках, журналах, газетах. Більшість з них стосувалися тематики російської літератури ХІХ ст. (життєвий і творчий шлях І. Тургенєва, Л. Толстого, А. Чехова, О. Герцена, М. Огарьова, Г. Успенського, М. Добролюбова, М. Помяловського, Д. Горигоровича), радянської літератури – творчість Максима Горького, О. Фадєєва, О. Твардовського, М. Островського, К. Симонова, Е. Багрицького, Д. Фурманова, А. Барянова, С. Бабаєвського та інших. Окремі роботи стосувалися тематики західноєвропейської та американської літератури – творчості О. де Бальзака, Д. Дідро та американського письменника С. Льюїса (1885–1951 рр.).

Після переїзду в Луцьк вчений продовжив науково-дослідну діяльність. Наприкінці 1956 р. С. Розенфельд розпочав збір матеріалів для написання монографії – «Южные поэмы А. С. Пушкина» (мовою оригіналу). Уже 10 квітня 1957 р. колектив

кафедри російської і зарубіжної літератури ЛДПІ ім. Лесі Українки рекомендував йому подавати частину одного із розділів своєї монографії до наукового збірника «Наукові записки Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки». Над цією монографією автор працював до 1964 р. [5, арк. 91]. Окрім того, у 1960 р. в Луцьку була опублікована брошура – «Великий російський письменник А. П. Чехов». Найбільш активним етапом науково-дослідної роботи вченого були 1960-ті рр. Саме тоді дослідник одночасно працював над декількома держбюджетними темами. Так, впродовж 1966–1970 рр. – над темою «Вальтер Скотт і російська література», замовником якої був Інститут світової літератури імені О. М. Горького АН СРСР. Мета дослідження полягала у встановленні основних закономірностей розвитку російського історичного роману і його зв'язку з художньо-історичним жанром англійської літератури XIX ст., зокрема творчістю В. Скотта [42, арк. 28]. У 1970 р. робота над цією темою була продовжена ще на три роки (до 1973 р.) [6, арк. 80]. Впродовж липня 1967 р. – грудня 1968 р. С. Розенфельд працював над подібною держбюджетною темою – «Зарубіжний історичний роман і російська література першої половини XIX ст.». Замовником цієї теми був Інститут російської літератури АН СРСР [41, арк. 64]. В контексті першої держбюджетної теми, з 1966 р. науковець працював над докторською дисертацією, яка була закінчена у 1970 р. Проте декілька наступних років захист дисертації не проводився через відсутність опублікованої монографії за темою дисертації. До кінця своєї професійної кар'єри, дослідник так і не захистив її [7, арк. 17; 31, с. 2].

Наукова діяльність С. Розенфельда у 1970-х рр. характеризується продовженням досліджень жанрово-стилістичних відносин російської художньо-історичної прози (творчість М. Загзкіна, І. Лажечникова, О. Пушкіна, М. Гоголя, Л. Толстого) з творчістю В. Скотта. Результатами цього дослідження є ряд статей: 1975 р. – «К. Маркс і Ф. Енгельс про В. Скотта», 1976 р. – «Пушкін – критик Вальтера Скотта», 1977 р. – «Декабристи про Вальтера Скотта» та інші [8, арк. 28]. На основі багаторічних досліджень цієї тематики, науковець відстоював думку про вагомий художньо-літературний вплив творчості В. Скотта для становлення і розвитку російського історичного роману XIX ст.

З початком 1980-х рр. темпи і масштаби наукової діяльності С. Розенфельда зменшилися. Проте у 1985 р. науковець подав статтю «Валь-

тер Скотт в семье Ульяновых» (мовою оригіналу) в збірник «Вопросы русской литературы» (Львів) [11, арк. 55].

Неодноразово вчений рецензував дисертації, монографії, наукові статті, а також твори художньої літератури. Так, у 1978 р. С. Розенфельд опублікував рецензію на поему Л. Ошаніна «Палаючий дім» [23, с. 49].

Одним із результатів наукової, а також публіцистичної діяльності С. Розенфельда є публікації науково-популярного характеру в тогочасній обласній газеті «Радянська Волинь», які автор розпочав публікувати з 1959 р. Відтак, впродовж 1959–1989 рр. він опублікував понад 60 статей у цій газеті. Умовно їх можна розділити на чотири групи: перша – «ювілейні та некрологічні статті» – написані до ювілеїв літературних діячів, або до річниць їх смерті. Так, у 1959 р. була опублікована стаття до 30-ліття від дня смерті латиського поета Я. Райніса, 1961 р. – до 135-річчя з дня народження М. Салтикова-Щедріна і до 70-річчя китайського письменника Лу Сіня, 1962 р. – 50-річчя Максима Танка, 1963 р. – 145-річчя І. Тургенєва, 150-річчя М. Огарьова, 1965 р. – 700-річчя Данте Аліґ'єрі, 125-річчя Д. Писарева, 70-річчя Е. Багрицького, 1967 р. – 125-річчя Е. Ожежко, 1969 р. – 70-річчя Е. Хемінґуея, 1970 р. – 70-річчя М. Ісаковського, 100-річчя О. Купріна, 175-річчя К. Рилєва, 75-річчя С. Єсеніна, 1971 р. – 125-річчя Ж. Жабасєва, 100-річчя Ф. Достоєвського, 150-річчя М. Некрасова, 1973 р. – 90-річчя Дем'яна Бедного, 1974 р. – 70-річчя А. Гайдара, 1975 р. – 60-річчя К. Симонова, 1976 р. – 80-річчя М. Тихонова, 1978 р. – 50-річчя Ч. Айтматова [24, с. 4; 28, с. 3].

Другою групою публіцистичних статей є «театральні- і кіно-критичні статті». Вони є результатом ще однієї сторони професійної діяльності С. Розенфельда: впродовж 1960–1980-х рр. він працював позаштатним театральним критиком у Волинському обласному музично-драматичному театрі імені Т. Шевченка. Посадові обов'язки цієї посади передбачали здійснення критики театральних постановок за мотивами творів художньої літератури. В результаті цього, С. Розенфельд опублікував близько двадцяти таких статей. До прикладу, у 1961 р. – критика вистави за мотивами п'єси В. Ґюґо «Анжело, тиран Падуанський», 1965 р. – п'єси О. Левади «Шлях на Україну», а також постановки п'єси В. Лаврентьєва «Шануй батька свого» у гастрольному виконанні акторами Криворізького російського драматичного театру імені Т. Шевченка, 1967 р. – гастрольної постановки роману І. Гончарова «Обрив»

акторами Ульяновського драматичного театру (РРФСР), 1967 р. – постановки повісті В. Максимова «За межею» акторами Республіканського російського драматичного театру міста Орджаникідзе (з 2016 р. Покров), 1972 р. – постановки п'єси Г. Боровика «Три хвилини Мартіна Гроу» у виконанні акторами Уфимського республіканського російського драматичного театру (РРФСР), 1975 р. – гастрольних вистав: п'єси білоруського драматурга А. Макайонка «Трибунал» акторами Могильовського обласного театру драми і комедії (Білоруська РСР) та п'єси Б. Горбатова «Одна ніч» у виконанні акторами Тамбовського театру драми імені А. Луначарського (РРФСР), 1977 р. – п'єси І. Юмагулова «Вигнана», 1980 р. – п'єси О. Островського «Без вини винні», а також у 1984 р. – критична стаття-відгук на постановку п'єси з репертуару німецької класичної драматургії XVIII ст. – «Марія Стюарт» Ф. Шиллера [32, с. 4; 26, с. 3]. До цієї ж групи належать статті, які відображають критичні судження автора про екранізацію російської класики радянським кінематографом: 1961 р. – роман Л. Толстого «Неділя», 1969 р. – фільм режисера В. Венгерова «Живий труп» за мотивами однойменної п'єси Л. Толстого, 1970 р. – на екранізацію роману Ф. Достоєвського «Злочин і кара», 1971 р. – п'єсу А. Чехова «Дядя Ваня» та інші [34, с. 4; 29, с. 4].

Третім типом публіцистичних статей С. Розенфельда є «літературно-нарративні» – роботи оповідного характеру, які знайомили читачів з новинками тогочасної художньої літератури, літературним процесом різних років, особливостями творчості літераторів різних народів, а також критикою їх творчості. Таких робіт нараховується більше десяти. До прикладу: 1959 р. – стаття «Веслі Джексон засуджує війну» – критика роману американського письменника ХХ ст. В. Сарояна – «Пригоди Веслі Джексона», 1961 р. – стаття-оповідь про творчість В. Белінського, 1972 р. – про творчість вірменської радянської письменниці М. Шагінян, башкирського радянського поета і письменника Мустая Каріма, 1976 р. – про творчість російського радянського письменника Г. Маркова та інших [25, с. 4; 32, с. 4; 26, с. 3; 33, с. 3].

Останнім типом публіцистичних публікацій С. Розенфельда є «суспільно-політичні статті». Цей різновид публіцистики у роботі автора є результатом його журналістської діяльності, яка є одним з аспектів його професійної діяльності. Ще з кінця 1950-х рр. він працював позаштатним журналістом газети «Радянська Волинь», де часто публікував свої роботи. Відомо, що станом на

березень 1970 р. С. Розенфельд був членом Спілки журналістів СРСР. Статті цього типу є найбільш необ'єктивними та заідеологізованими тогочасною ідейно-політичною риторикою, а суспільно-політичний процес радянського і зарубіжного буття замальовувався і трактувався крізь призму марксистсько-ленінської методології. Окремі статті містять відверті перекручування суспільних фактів, неправдиве їх подання до свідомості читачів, що формувало у них необ'єктивне уявлення суспільно-політичних процесів. В контексті цього типу публіцистичних статей, чітко виділяються ті роботи, які стосуються тематики глобального сіонізму другої половини ХХ ст., зокрема радянської алії (репатріації євреїв з Радянського Союзу до Ізраїлю) цього ж часу. Найбільше статей на суспільно-єврейську тематику автор опублікував впродовж першої третини 1970-х рр. В них С. Розенфельд засуджував громадян СРСР єврейської національності, котрі виїхали, або планували виїхати в Ізраїль, сатирично висміював політику тогочасного ізраїльського Прем'єр-міністра Г. Меїр і її заклики до євреїв зарубіжжя щодо повернення їх на історичну батьківщину. В одній із таких статей, автор пояснив своє негативне ставлення до репатріації радянських євреїв: він писав, що радянське суспільство – це соціалістичне суспільство, де будь-яка людина, незалежно від соціального походження, первинного майнового цензу, завдяки наполегливій праці може добитися гідного життя, а ізраїльське суспільство вважав буржуазним, таким, де усім правлять гроші... В окремих статтях цього типу, в дусі радянської ідеології, критикувався також суспільно-політичний та економічний устрій країн Західної Європи та Північної Америки. Найвірогідніше, такі статті автор Розенфельд писав на замовлення редакцій тогочасних газет і журналів, де був попит на публікації подібного змісту, за що автори отримували гонорари [31, с. 2; 27, с. 3; 30, с. 4; 22, с. 329].

Після проголошення незалежності України (1991 р.) і в наступні роки професійна кар'єра, уже, немолодого доцента Розенфельда дещо змінилася. Це зумовлено тим, що наукове зацікавлення російською класичною літературою ХІХ ст. в незалежній Україні поступово почало згасати. Російська філологія як освітньо-професійна спеціальність і наукова галузь в тогочасних закладах вищої освіти почала занепадати, а це призвело до ліквідації і реорганізації відповідних кафедр, зменшення кількості навчального часу на окремі філологічні навчальні дисципліни. Така ситуація стала основною причиною переведення

викладачів-пенсіонерів на неповні ставки. Так, з вересня 1993 р. по серпень 1995 р. С. Розенфельд працював на 0.5 ставки доцента, а впродовж вересня 1995 р. – 31 серпня 1998 р. на 0.25 ставки [16, арк. 254].

У 1991–1993 рр. в ЛДПІ ім. Лесі Українки, як і в інших закладах вищої освіти України, постало мовне питання: переходу з російської на українську мову викладання. Серед факультетів ЛДПІ ім. Лесі Українки особливо гострим і актуальним це питання було на філологічному факультеті: на російському відділенні цього факультету викладання велося виключно російською мовою, а документація на відповідних кафедрах велася обома мовами. Окрім того, станом на жовтень 1992 р. в ЛДПІ ім. Лесі Українки навчалися винятково російськомовні студенти, частка яких становила 13,1% від загальної кількості студентів інституту. Мовне питання розглядалося на порядку денному Вченої ради філологічного факультету ЛДПІ ім. Лесі Українки у квітні і грудні 1992 р, січні 1993 р., згодом, у березні 1993 р. на філологічному факультеті проводилася перевірка цього питання спеціальною інститутською комісією. Тож поступово викладачам довелося переходити на українську мову викладання, серед таких викладачів був і С. Розенфельд, хоча ці переходи інколи супроводжувалися дискусіями і суперечками [13, арк. 68; 15, арк. 2 зв.].

31 серпня 1998 р. доцент С. Розенфельд припинив професійну діяльність у Волинському державному університеті імені Лесі Українки (до липня 1993 р. ЛДПІ ім. Лесі Українки)

й вийшов на пенсію. Проте й після цього намагався вести активний спосіб життя: відвідував театр, годинами міг читати книги на лавці у міському парку, прогулюватися містом. У середині 2000-х рр. його здоров'я погіршилося. Помер Семен Давидович 3 листопада 2007 р. в Луцьку у віці 89 років [3, арк. 1].

Висновки. Отже, за роки професійної діяльності С. Розенфельда в ЛДПІ ім. Лесі Українки (згодом ВДУ ім. Лесі Українки) він проявив себе в дидактичній справі, науково-філологічній, художньо-критичній та журналістській. Тисячі студентів були його учнями, десятки писали курсові та дипломні роботи під його науковим і методичним керівництвом. Окремі студенти після здобуття вищої освіти, згодом закінчення аспірантури й захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня, – продовжували науково-дослідну роботу з російської літератури XIX ст., серед таких слід відзначити В. Удалова і О. Краснобаєву [39; 20]. Таким чином, професійна кар'єра С. Розенфельда впродовж 1956–1998 рр. є вагомим внеском у розвиток філологічної освіти і науки у Волинській області. Проте окремі роботи цього автора є надто заполітизованими комуністичною ідейно-політичною риторикою, що є характерною особливістю радянської епохи. З позиції сучасної української історіографії, постать С. Розенфельда є досить неоднозначною: його слід розглядати як авторитетного радянського філолога-науковця, професійна діяльність якого сприяла русифікації волинської регіональної філологічної освіти і науки впродовж середини 50–90-х рр. XX ст.

Список літератури:

1. Архів Волинського національного університету імені Лесі Українки. ф. 1, оп. 1, спр. «Балкарей Валентина Олександрівна».
2. Архів Волинського національного університету імені Лесі Українки. ф. 1, оп. 1, спр. «Розенфельд Семен Давидович».
3. Відповідь з Відділу державної реєстрації актів цивільного стану у місті Луцьку на офіційний запит «Про смерть громадянина Розенфельда С. Д.». Арк. 1. Актівий запис від 05.11.2007 зроблений у книзі реєстрації актів цивільного стану у місті Луцьку. (Відділ державної реєстрації актів цивільного стану у місті Луцьку).
4. Державний архів Волинської області. ф. Р-376, оп. 6, спр. 90а, арк. 14.
5. Державний архів Волинської області. ф. Р-376, оп. 7, спр. 34, арк. 91.
6. Державний архів Волинської області. ф. Р-376, оп. 7, спр. 329, арк. 80.
7. Державний архів Волинської області. ф. Р-376, оп. 7, спр. 361, арк. 17.
8. Державний архів Волинської області. ф. Р-376, оп. 7, спр. 476, арк. 28.
9. Державний архів Волинської області. ф. Р-376, оп. 7, спр. 485, арк. 45.
10. Державний архів Волинської області. ф. Р-376, оп. 7, спр. 1033, арк. 15.
11. Державний архів Волинської області. ф. Р-376, оп. 7, спр. 1033, арк. 55.
12. Державний архів Волинської області. ф. Р-376, оп. 7, спр. 1307, арк. 66.
13. Державний архів Волинської області. ф. Р-376, оп. 7, спр. 1409, арк. 68.
14. Державний архів Волинської області. ф. Р-376, оп. 7, спр. 1412, арк. 56.
15. Державний архів Волинської області. ф. Р-376, оп. 7, спр. 1413, арк. 2 зв.

16. Державний архів Волинської області. ф. Р-376, оп. 10, спр. 51, арк. 254.
17. Державний архів Волинської області. ф. Р-376, оп. 10, спр. 51, арк. 294.
18. Державний архів Волинської області. ф. Р-376, оп. 10, спр. 201, арк. 5–7.
19. Державний архів Волинської області. ф. Р-3285, оп. 1, спр. 19, арк. 5–9.
20. Краснобаєва Оксана Дмитрівна. *Волинський національний університет імені Лесі Українки*. URL: <https://vnu.edu.ua/uk/structure/krasnobaieva-oksana-dmitrivna>. (дата звернення: 19.11.2021 р.).
21. Левенець О. М. Навчання студентів з Узбекистану в Луцькому державному педагогічному інституті імені Лесі Українки у 1966–1972 рр.: особливості навчально-виховного та асиміляторського процесів. *Evropský filozofický a historický diskurz*. Praha: Verostav Družstvo, 2021. Svazek 7. 1 vedání. S. 15–24.
22. Левенець О. М. Радянський фактор при дослідженні художньої літератури східних народів у науковій спадщині Семена Розенфельда в 60–70-х рр. ХХ ст. *XXIV Сходознавчі читання А. Кримського: матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 30-річчю Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України*. 21 грудня 2021 р. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 329–333.
23. Публікації науково-педагогічних працівників Луцького державного педагогічного інституту ім. Лесі Українки. Бібліографічний покажчик / уклад. О. Михайлюк, В. Левчук. Луцьк, 1980. 143 с.
24. Розенфельд С. Великий поет латиського народу. *Радянська Волинь*. 12 вересня 1959. С. 4.
25. Розенфельд С. Веслі Джексон засуджує війну. *Радянська Волинь*. 20 листопада 1959. С. 4.
26. Розенфельд С. Високий світ мистецтва. *Радянська Волинь*. 11 червня 1983. С. 3.
27. Розенфельд С. Є каяття, нема вороття. *Радянська Волинь*. 27 січня 1984. С. 3.
28. Розенфельд С. На порозі зрілості. *Радянська Волинь*. 12 грудня 1978. С. 3.
29. Розенфельд С. Небо в алмазах. *Радянська Волинь*. 15 серпня 1971. С. 4.
30. Розенфельд С. Ось вона, демократія долара!. *Радянська Волинь*. 12 грудня 1978. С. 3.
31. Розенфельд С. Паскудний фарс у сіоністському балагані. *Радянська Волинь*. 13 березня 1970. С. 2.
32. Розенфельд С. Перемога над тираном. *Радянська Волинь*. 17 листопада 1961. С. 4.
33. Розенфельд С. Сибір у революційній заgravі. *Радянська Волинь*. 5 червня 1976. С. 3.
34. Розенфельд С. У чому ж винна Катюша Маслова? *Радянська Волинь*. 22 січня 1961. С. 4.
35. Розенфельд С. Урок літератури. *Радянська Волинь*. 8 вересня 1973. С. 2.
36. Свідчення Демарчик Ганни Дезидорівни, 1942 р. н., прож. м. Луцьк Волинська обл., запис від 13.11.2021 р.
37. Свідчення Оляндер Луїзи Костянтинівни, 1932 р. н., прож. м. Луцьк Волинська обл., запис від 01.12.2021 р.
38. Свідчення Павленко Лариси Петрівни, 1948 р. н., прож. м. Луцьк Волинська обл., запис від 22.10.2021 р.
39. Свідчення Удалова Віктора Лазаровича, 1938 р. н., прож. м. Луцьк Волинська обл., запис від 22.10.2021 р.
40. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. ф. 166, оп. 15, спр. 5582, арк. 24.
41. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. ф. 166, оп. 15, спр. 6509, арк. 64.
42. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. ф. 166, оп. 15, спр. 7447, арк. 28.

Levenets O.M. THE LIFE AND PROFESSIONAL CAREER OF SEMEN ROSENFELD AND THE SCIENTIST'S CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF PHILOLOGICAL EDUCATION AND SCIENCE IN THE VOLYN REGION (1918–2007)

The article reflects the results of scientific and historical (prosopographic) research, whose object is the life and professional career of the Soviet (later Ukrainian) philologist-literary critic of Jewish origin Semen Rosenfeld (1918–2007), who lived in Lutsk in 1956–2007, and during 1956–1998 worked as a teacher at the Lesya Ukrainka State Pedagogical Institute of Lutsk (from 1993 Lesya Ukrainka Volyn State University). The article covers the biography of the scientist: childhood and adolescence, participation in the German-Soviet war of 1941–1945, education and professional development, facts from personal life. Rosenfeld's professional career was quite multifaceted and included several components that were closely related: educational, scientific, art criticism and journalism. All these components are reflected in the publication. In the process of research, the author set a task – an objective and comprehensive scientific and historical study of the life and career of S. Rosenfeld. Achieving this goal has led to the use of a wide range of historical sources and historiography. The source base of the research consists of: archival documents (from three archival institutions of Ukraine), S. Rosenfeld's publications, testimonies of persons who were personally acquainted with the scientist. Based

on the results of the study, the author concluded that the professional activity of the scientist is a significant personal contribution to the development of philological education and science in the Volyn region in Soviet times.

The article is interesting for historians, philologists and all who are interested in the history of Ukrainian education and science, the history of Ukraine in Soviet times, the history of Volyn.

Key words: *Semen Rosenfeld, Russian literature, literary studies, historical prose, philological education, Russian philology, Lesya Ukrainka State Pedagogical Institute of Lutsk, Volyn region.*